

KÂĞIT, KİTAP VE KÜTÜPHANELER

Uzm. Suzan POŞUL¹⁾
Prof.Dr.Ertuğrul GÖRCELİOĞLU²⁾

Kısa Özet

Teknolojinin inanılmaz bir hızla geliştiği, geleneksel yöntem, malzeme ve uygulamaların geçerliliğini yitirmeye başladığı günümüzde kâğıdın ve kitabın yerini giderek elektronik bilgi aktarımının alacağı öne sürülmektedir. Ancak, kâğıt ve kitabın yine de daha uzun süre günlük yaşamımızdaki yerini koruyacağı kuşkusuzdur. Kütüphaneler ise, kâğıt ve kitabın yerini büyük ölçüde CD-ROM ve benzeri optik disk ürünleri olsa da, bu alternatif bilgi erişim araçlarının depolandığı ve yararlanmaya sunulduğu belge-bilgi merkezlerine dönüşerek işlevlerini sürdüreceklerdir.

Bu incelemede kâğıdın ve kitabın kısa tarihçesine değinilmiş, kitap ve kütüphane kavram ve olgusunun tarihsel gelişimi üzerinde durulmuş, günümüzde kütüphaneciliğin ulaştığı gelişim aşaması kısaca gözden geçirilmiş, ülkemizdeki durum özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Kağıt, Kitap, Kütüphane

PAPER, BOOK AND LIBRARIES

Abstract

Despite new and ever-changing technological improvements, it seems that paper and book will keep their place and importance as carriers of knowledge, or, in other words, as documents. Libraries, too, are common places which collect, preserve, conserve and keep the documents in order to present them to the use of their readers.

This paper gives a brief development history of paper, book and libraries throughout the world and in Turkey.

Keywords : Paper, Book, Library

¹⁾ I.Ü.Orman Fakültesi Kütüphane Şefi

²⁾ I.Ü.Orman Fakültesi Orman İnşaatı ve Transportu Anabilim Dalı

1. GİRİŞ

Bu incelemenin amacı, yaşamımızın ayrılmaz ve vazgeçilmez parçaları olan kâğıt ve kitabın tarihsel süreç içinde geçirdiği önemli aşamalar konusunda bilinenleri kısa ve toplu bir bakışla gözder geçirmektir. Kâğıt ve kitabın ortaya çıkışıyla birlikte, bilgi ve belgeleri derleme, sınıflandırma, koruma ve gereksinme duyanların incelemesine sunma amacıyla oluşturulup geliştirilen kütüphanelerin de önem kazandığı görülmektedir. Bu nedenle, kâğıt ve kitabın konu edildiği bir incelemede kütüphaneden de söz edilmesi zorunludur.

2. KÂĞIDIN KISA TARİHÇESİ

Kâğıt, çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır. Bilgi ve düşüncüyü kayda geçirme ve taşıma gereci olan kâğıt, değişik kullanımlar için paçavra, saman, ağaç kabuğu, odun ve benzeri lifli maddelerin ince tabakalar ya da yapraklar haline dönüştürülmesiyle elde edilen yüzevidir (GÜRBOY 2000). Günümüzde kâğıt yapımında kullanılan temel hammaddeler, başta odun olmak üzere paçavra, yıllık otsu bitkiler ve geri kazanımla yeniden değerlendirilen ve sekonder lif olarak tanımlanan atık kâğıtlardır.

Bazı kaynaklarda, dilimizdeki kâğıt sözcüğünün Türkçe kökenli olduğu ve Uygurca'daki kagat ve/veya kagas sözcüklerinin değişime uğramasıyla bugünkü hale dönüştüğü belirtilmektedir. Azeri lehçesindeki kâğız sözcüğü, sözcüğün değişim/gelişim sürecinde bir ara durumu göstermektedir (kagas → kâğız → kâğıt). Kâğıt sözcüğünün batı dillerinde karşılığı olan paper, papier, papel, papieri sözcüklerinin ise papirus'ten türemiş olduğu bilinmektedir.

İlk insanlar duyu ve düşüncelerini mağara duvarlarına, taşlar üzerine çizerek anlatmışlardır. Daha sonra yazı yüzeyi olarak mermer, hayvan kemikleri, çanak ve çömlek parçaları, kil tabletler, evlerin boş duvar ve kapıları, altın, gümüş, bronz gibi metal ve alaşımlardan yapılmış levhalar, tahta ve balmumu tabletler, ipek ve keten bezi ve çeşitli hayvan derileri kullanılmıştır. Eski insanların üzerine yazı yazmak için bu kadar çok çeşitli malzeme kullanmış olmalarına karşılık, Eskiçağ'da kitap yazmak için kullanılan başlıca yazı gereçlerinin papirus ve hayvan derisinden yapılan parşömen olduğunu belirtmek gerekir (DEMİRİŞ 2002).

Papirus, İ.Ö. 3. binden itibaren, Eski Mısır'da Nil vadisinde yetişen, insan bileği kalındığında ve 2.5-3.0 m sap süren otsu bir bataklik bitkisi olan *Cyperus papyrus*'tan yapılırdı. Bu malzeme İ.Ö. 5. yüzyılda Mısır'dan, Fenikeliler aracılığıyla Yunanistan'a, Greklerden de Romalılara geçmiştir. Grek ve Roma Eskiçağının en önemli yazı gereci, İ.S. 1. yüzyıla kadar papirus olmuştur (DEMİRİŞ 2002). İstenilen biçim ve büyüklükte üretilebilmesi, kolay taşınabilen bir malzeme olması ve üzerine yazının kolay yazılabilmesi nedeniyle papirus, bugün kullandığımız kâğıda en yakın yazı gereci olarak kabul edilir. Belki de bu nedenle Batı dillerinin çoğunda kâğıt anlamına gelen sözcük, Mısırlıların bu bataklik bitkisinin adından gelmektedir (KOCABAŞOĞLU ve ark. 1996).

Papirus üretiminin Mısır'da İ.S. 10. yüzyıla kadar sürdüğü ve Avrupa'da papirusün İ.S. 11. yüzyıla kadar yazı gereci olarak kullanıldığı bilinmektedir (KOCABAŞOĞLU ve ark. 1996). İnsanoğlunun zamanla artan yazı yazma gereksinimini belirli bölgelerde sınırlı miktarlarda üretilebilen Papirus bitkisi karşılayamaz olunca, yeni yazı gereçleri bulunması yoluna gidilmiştir. Böylece İ.Ö. 2. yüzyıldan itibaren papirusün yanında hayvan derisinden hazırlanan parşömen de yazı gereci olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Eskiçağ'da derinin yazı gereci olarak kullanılması, aslında çok eski zamanlara dayanmaktadır. Hayvan derisi dayanıklı bir yapıya sahip olduğu için Eskiçağ'da bütün Doğu'da yazı gereci olarak kullanılmıştır. Eski Mısırlılar, Asurlular ve Yahudiler, sepiyenmiş hayvan derisini yazı gereci olarak kullanıyorlardı. Eski Mısır'dan, İ.Ö. 1800 yılına ait, deri üzerine

yazılmış yazı örnekleri vardır. Küçük Asya'da da deri üzerine yazı yazmanın yaygın olduğunu eski kaynaklardan öğreniyoruz. Derinin yazı gereci olarak kullanılması Perslerden İonyalılara, oradan da bütün Yunanistan'a yayılmıştır. İonyalıların, "diphthera" dedikleri hayvan derisinin üzerine yazı yazdıklarını Herodot bildirmektedir. "Diphthera" sözcüğü, İonyalılar arasında kitap anlamında da kullanılıyordu¹⁾ (DEMİRİŞ 2002).

Deriden yapılmış yazı gereci için kullanılan parşömen ("pergamenum") sözcüğü, Pergamum (Bergama) kentinin adından gelmektedir. Parşömen yapmak için sığır, koyun, keçi, domuz ya da eşek derisi, buzağı, doğmamış ya da ölü doğmuş kuzu ve oğlak derisi kullanılırdı. Bunların içinde kalitesi en iyi olanlar, ince, pürüzsüz genç kuzu ve oğlak derisinden yapılınlardı. Daha değerli ve gösterişli parşömenler yapmak için, antilop gibi nadide hayvanların derileri de kullanılırdı. Eskiçağ'ın geç dönemlerinde saydam denecek kadar ince, zarif ve homojen parşömenler yapılabilmıştır (YILDIZ 1993).

Bugünkü anlamda kâğıdın ilk kez Çin'de yapıldığı konusunda genel bir görüş birliği vardır. Çin'de yapılan arkeolojik kazılardan elde edilen bilgiler, bu ülkede kâğıt yapımının en az 2000 yıl öncelerine kadar uzandığını ortaya koymuştur. Kâğıt yapımı Çin'de yedi yüzyıl boyunca sır olarak saklanmış, daha sonra İpek Yolunu izleyerek Orta Asya ve İran'a, oradan da Arap dünyasına yayılmıştır. Kâğıt yapımının Müslümanlar tarafından öğrenilmesi, 751 yılında Arapların Semerkant'ı fethetmeleri sırasında, alınan esirler arasında Türk ve Çinli kâğıt ustalarının da bulunması ve bunların tüm malzemeleriyle birlikte Bağdat'a götürülmeleri ile gerçekleşmiş ve kâğıt yapımı sır olmaktan çıkmıştır. Bunu izleyen yıllarda bu zanaat Orta Doğu'da yavaş yavaş öğrenilmiş ve yaygınlaşmaya başlamıştır (AINSWORTH 1962).

Yakındoğu'da ilk kâğıt yapımı 793-794'te Bağdat'ta kurulmuştur. İslam dünyasında 10. yüzyılda 6 değişik kâğıt türü üretildiği bilinmektedir. Araplarda kâğıt devlet tekelinde idi. Arap kâğıtları renk ve kalite bakımından birkaç çeşit olup, bunların kullanım yerleri de farklıydı. Sıradan kâğıt beyaz renkliydi. Yüksek tabakanın kullandığı kâğıt kırmızı, zenginliğin ve ihtişamın göstergesi olan kâğıt ise sarı renkli (safran renginde) idi. Mavi kâğıt ise kaderi simgeliyordu ve idam kararları mavi kâğıt üzerine yazılırdı.

11. yüzyılda ise Kahire yapımı kâğıtlar en çok rağbet gören kâğıtlardı. Bu dönemde Kahire'de kâğıt, satın alınan malzemenin ambalajında kullanılacak kadar boldu (GÜRBOY 2000).

Kâğıt yapımı 11. yüzyıldan itibaren Arap dünyasından İspanya ve İtalya'ya geçmiş, buralardan Avrupa'ya yayılmıştır. Kâğıtçılığın Avrupa'ya yayılışında Türklerin etkisi olduğu bilinmektedir. Nitekim İkinci Haçlı Seferi sırasında esir düşen Haçlı askerlerinin Anadolu'daki kâğıt imalathanelerinde çalıştırıldıkları ve daha sonra bu "zanaat"ı İtalya ve İspanya'ya taşıdıkları Batı kaynaklarında belirtilmektedir.

Matbaanın icadı ve kâğıdın ulusal ve uluslararası ticarete öneminin artması, kâğıt üretimini ve kâğıdın geliştirilmesini hızlandırmıştır.

Uzun yıllar çeşitli bitkilerden ve paçavradan üretilen kâğıt için odun hammaddesinin kullanımı, 19. yüzyılın ikinci yarısında kâğıt hamuru üretim yöntemlerinin bulunması ile gerçekleşmiştir.

Eldeki belgelere göre Anadolu'da kâğıt üretiminin 12. yüzyıldan itibaren yapıldığı bilinmektedir. Anadolu'da kurulmuş ilk kâğıthanelerden biri, Denizli/Pamukkale'deki Hierapolis kâğıthanesidir. Daha sonraları Amasya, Bursa, İstanbul ve Yalova'da kâğıt imalathaneleri kurulmuş, bunları daha yakın zamanlarda Kâğıthane, Beykoz, İzmir ve Hamidiye kâğıt fabrikaları izlemiştir. Cumhuriyet döneminde ise ilk kâğıt fabrikası 1936 yılında İzmit'te kurulmuştur. Bugün

¹⁾ Eski bir Batı Anadolu halkı olan İonyalıların "diphthera" sözcüğü ile dilimizdeki "defter" sözcüğünün bağlantısı açıktır.

ülkemizde kamuya ve özel sektöre ait toplam 38 fabrikada selüloz, kâğıt ve karton üretimi yapılmaktadır (GÜRBOY 2000).

3. KİTAP

Günümüzde kitap, belirli ölçü ve özellikler çerçevesinde UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından "Kapaklar dışında en az 49 sayfa (3 forma) olan ve süreli niteliği bulunmayan basılmış yayın" (ANONİM 1994) biçiminde tanımlanmaktadır.

Eskiçağ'da kitap denince anlaşılın nesne, bugün kitap dediğimizde anlaşılardan çok ayrıydı.

Kitabın en eski ve genel hammaddesinin ağaç olduğunu söyleyebiliriz. Eskiçağ'da insanlar ağaç kabuklarını, üzerine yazı yazmak için elverişli bulmuşlardır. Roma'da ıhlamur ağacı kabuklarından evlerde hazırlanan rulolar, papirüsten yapılmış rulolarla birlikte bir süre aynı zamanda kullanılmıştır (THOMPSON 1912). Ağaç kabuklarının bu şekilde kullanılması, o çağlarda kitap anlamında kullanılan sözcüklere de yansımıştır. Grekçede kitap anlamına gelen "byblos" sözcüğü, öncelikle, Mısırlıların yazı gereci yapmakta kullandıkları otsu bitki "papirüsün kabuğu ya da lifleri" anlamına gelmektedir. Aynı şekilde, Latince bir kelime olan "liber" in ilk anlamı "ağaç kabuğu", en çok kullanılan ikinci anlamı ise "kitap"tır. Öte yandan Çinlilerin eski çağlarda olduğu gibi bugün de hâlâ "kitap" anlamında kullandıkları işaret, bu anlamının yanısıra "ağaç ya da bambu tabletler"i ifade etmek için de kullanılmaktadır (LABARRE 1994).

Kitap için yazı gereci hazırlamakta ağaç ve bitki kabuklarından daha önce kilin de kullanıldığı bilinmektedir. Sümerlerin, Asurluların ve Hititlerin kullandıkları kil tabletler, Mısır'ın papirüs ruloları ile yaklaşık olarak aynı zamanda (yaklaşık İ.Ö. 3000) ortaya çıkmış olmakla birlikte, kil tabletlerden çok papirüs rulosu çağdaş kitabın öncüsü kabul edilmektedir. Bu konuda şu hususun etkili olduğu düşünülebilir:

Bir kitaptan söz edebilmek için aranan ve bir arada bulunması gereken üç özellik vardır ve bu özellikler;

- (1) yazılı bir metnin açığa vurulmasına yönelik olmak,
- (2) yazılı metnin yayılabilmesi ve korunabilmesi için kolay taşınabilir olmak,
- (3) kullanışlı olmak

tır (LABARRE 1994). Bu bakımdan, örneğin taş üzerine yazılmış pek çok metin bulunduğu halde bunlar hiçbir zaman kitap sayılmamışlardır. Eski insanlar üzerine yazı yazmak için çok çeşitli malzeme kullanmış oldukları halde, Eskiçağ'da kitap yapmak için kullanılan başlıca yazı gereçleri, daha önce de belirttiğimiz gibi papirüs ve parşömen olmuştur.

Çeşitli işlemlerden geçirilerek elde edilen papirüs levhaları yaklaşık 20x50 cm boyutunda yapraklar ("pagina") halinde tek tek yazı gereci olarak kullanılabilirdiği gibi, bir rulo ("tomus") hazırlamak üzere bu yapraklar birbirine dikilebiliyor ya da yapıştırılabiliyordu. Bir papirüs rulosu genellikle en çok 20 yaprakta oluşmakla birlikte, eski Mısır'da uzunluğu 43,5 m'yi bulan papirüs ruloları da bulunmuştur. Rulonun genişliği genellikle 15-40 cm arasında değişir, rulonun çapı ise 5-6 cm olurdu (YILDIZ 1985; DEMİRİŞ 2002).

Bir papirüs yaprağında liflerin yatay geldiği (ön) yüze "recto", liflerin düşey geldiği (arka) yüze "verso" denir, yazı "recto" denen yüze yazılır, ancak özel nitelikteki belgeler ve -çok sık olmamakla birlikte- edebi metinler, malzemenin tasarruf etmek amacıyla hem "recto", hem de

"verso" üzerine yazılırdı. Papirüs üzerine yazı yazmak için "calamus"¹⁾ denilen ve kamıştan yapılan bir kalem kullanılırdı (DEMİRİŞ 2002).

Papirüs rulolarında metin, herbiri çoğunlukla 5-10 cm uzunluktaki 25-45 satırdan oluşan sütunlar halinde düzenlenirdi. Böylece herbir satıra yaklaşık 18-25 harf düşmekteydi (HUNGER 1988). Papirüs rulolarında sütunlar arasındaki ve metnin aşağısındaki ve yukarısındaki boşluklara, metin yazılırken yanlışlıkla atlanmış ya da unutulmuş sözcük ve/veya satırlar bir referans işaretiyle yazılırdı. Papirüsler, tahta ya da kemikten sert bir çubuk ("omphalos" ya da "umbilicus") çevresine sarılarak rulo yapılırken, bitki liflerinin yatay geldiği yüz, yani "recto" içeride kalacak şekilde sarılırdı. Böylece oluşan rulo Grekler "byblion" ya da "kylindros", Romalılar ise "volumen" derlerdi. Bir papirüs rulosunda yazılı metinlerin içeriği, rulonun üzerine bir çıkıntı halinde tutturulan etiket ("titulus" ya da "index") üzerinde belirtilirdi.

Papirüs rulosu, kullanılmadığı zamanlarda deriden yapılmış bir kutu ("paemula") içinde raflarda saklanır, ya da kovalarda ("capsula", "scrinium") depolanırdı. Eski Yunanistan'da edebiyatın başlamasından itibaren yaklaşık bin yıl boyunca (İ.Ö. 600-İ.S. 300) papirüs ruloları rakipsiz bir yazı gereci olarak kullanılmıştır. Eski Mısır'da ise papirüsün yazı gereci olarak rulo halinde kullanılışı İ.Ö. 4000 yılına kadar geri gitmektedir (HUNGER 1988).

Eskiçağ'da kitabın en eski biçimi olarak kabul edilen papirüs rulosu okunurken, okunan kısım sol elde sarılır, okunacak kısım ise sağ elde tutularak açılırdı. Okunduktan sonra rulonun tekrar başa sarılması gerekiyordu. Bu tür bir kitap biçiminin okumada zorluklar yarattığı açıktır. Bu nedenle zaman içerisinde, yazılı metin tomarlarının okunmasını kolaylaştırmak üzere yeni bir biçim geliştirilmiş, "codex" adı verilen bu kitap biçimi papirüse uygulanmıştır. Papirüsten "codex" (kitap) yapımına İ.S. 2. yüzyıldan itibaren başlanmıştır. "Codex" biçiminde kitabın ortaya çıkmasında, yazı malzemesinden tasarruf etmek için papirüsün her iki yüzüne de yazı yazılması zorunluluğunun da rol oynadığını belirtmek gerekir. O çağlardan kalan ve sayfa adedi 2-118 arasında değişen örnekler bulunmaktadır.

Zorunluluklar sonucunda geliştirilen kitabın bu yeni biçiminin ("codex" in) atasının, bir araya getirilmiş birden fazla tahta ya da balmumu tabletler olduğu kabul edilmektedir. Tahtadan yapılmış tabletler ("leukoma", "album") üzerine mürekkeple yazı yazıldığını gösteren örnekler günümüze kadar ulaşmış bulunmaktadır. Eski Mısırlılar tahtanın yüzeyini üzerine mürekkep kabul edecek türden, cilaya benzer bir bileşimle kaplarlardı. Bu tür tabletler, hesap yapmak ya da kısa notlar yazmak için kullanılırdı. Mezopotamya metinlerinde de tahta tabletlerden söz edilmekle birlikte, daha çok kil tabletlerin kullanıldığı söylenebilir. Hititlerde tahta tablet yazıcılarının varlığını çivi yazılı metinler bize söylemektedir. Bu tabletler İ.Ö. 1200 dolaylarında Boğazköy'de çıkan yangında yok olmuşlardır (BOSSERT 1952). Beyaza boyanmış tahta tabletler Eski Yunanistan'da ve Roma'da resmi belgeler ve yasalar için de kullanılırdı. Solon'un yasa levhaları döner ya da üç yüzlü piramit biçimindeki bir ahşap direğin çevresine asılırdı. Aynı yöntem Roma'nın Cumhuriyet döneminde de kullanılmıştır. Ayrıca bu tür tahta tabletler eski Mısırlılar'da ve Hititler'de olduğu gibi, Grekler'de ve Romalılar'da da okullarda öğrenciler tarafından, üzerlerine okul ödevlerini yapmak için kullanılırdı. Okul ödevlerinin yazıldığı bu tabletlerde, yazının sonunda ay ve gün olarak tarih kaydı da bulunurdu. Bu yazı gereci üzerine yazılmış maktubuzlar, alfabeler ve şiir dizeleri zamanımıza kadar ulaşmıştır. Londra'daki British Museum'da Eski Mısır'dan, 25x14x5 cm boyutlarında bir okul tableti ve yine tahta tabletler üzerine yazılmış Grekçe yazı örnekleri sergilenmektedir. Günlük kullanımda kolaylık sağlanması amacıyla, aynı boyutlardaki tabletlerin ikisi ya da daha fazlası bir araya getirilir, kenarlarında iki ya da üç delik açılır, menteşe görevi görececek halkalar ya da deri sınımlar kullanılarak birbirine bağlanırdı. İçinde gizli yazılar bulunan tahta tabletler bir sicimle sıkıca bağlanır ve mühürlenirdi.

¹⁾ "Calamus" sözcüğü ile dilimizdeki "kalem" sözcüğünün akrabalığı açıktır.

Eski Mısır, Eski Yunan ve Eski Roma'da kullanılan tahta tabletler, kâğıdın bulunuşundan sonra da 16. yüzyılın ortalarına kadar, Avrupa'nın bazı yerlerinde yazı gereci olarak kullanılmaya devam etmiştir (KOCABAŞOĞLU ve ark. 1996).

Ahşap, kireç, alçı, demir ya da fildişi bir çerçeve içine balmumu dökülerek hazırlanan tabletler de eski çağların kullanışlı yazı yüzeyleri arasında yer alıyordu. Öte yandan Grek ve Roma dünyasında çok eski zamanlardan beri tahta tabletler, üzerleri balmumu ile kaplanarak kullanılmıştır. Balmumu tabletler ("*tabulae ceratae*"), yazıda insanlara büyük kolaylıklar sağlayan bir buluştur. Çünkü bu tabletler üzerine yazılan yazı kolaylıkla silinebiliyor ve böylece tablet, yazı yazmak için defalarca kullanılabilirdi (HUNGER 1988). Bu tabletler üzerine yazı yazmak için demir, fildişi, kemik, bronz gibi malzemeden yapılan kalemler ("*stilus*", "*graphium*") kullanılıyordu. Kalemın diğer ucu enli ya da yumru biçiminde olup, balmumu üzerine yazılan yazıyı silmeye yarlıyordu.

Çok sayıda balmumu tablettten oluşan "*polyptycha*", bugünkü kitap formunun başlangıcı sayılan "*codex*"in en eski biçimi olarak kabul edilir. Son yıllarda Kaş açıklarında Uluburun'da bulunan batık teknenin görkemli buluntuları arasında, fildişinden menteşeleri olan tahta bir tablet yer almaktadır. Bu tabletin yazı yazılan iç yüzeyinin zamanında balmumu ile kaplı olduğu tahmin edilmektedir. Geç Tunç Çağı'na (İ.Ö. 1600-1050) tarihlenen bu batık teknede bulunan tahta tablet "dünyanın en eski kitabı" kabul edilmektedir (BASS/BASS 1992).

Eskiçağ'da her kitap bir "kendilik"ti (LABARRE 1994). Kitaplar elle yazılarak tek tek çoğaltıldıklarından, aynı eserin kopyaları birbirinden farklı olabiliyordu. Bu ayrılık eserleri çoğaltan yazıcıların farkında olmadan yaptıkları yazım yanlışlarından, atlanan sözcük ya da cümlelerden, yazarın eserinin farklı nüshaları için yaptığı düzeltme ve/veya eklemelerden kaynaklanabiliyordu. Eskiçağ'ın kitap dünyasında telif hakkı da bilinmiyordu. Yazarlar eserlerinin çoğaltılmasını aynı anda birden fazla yayıncıya verebilir, hatta bir yazarın eserine sahip olan bir kişi bu esere kendiliğinden eklemeler ya da çıkarmalar yaparak çoğaltılabildi (LABARRE 1994). Roma dünyasında, İ.Ö. 1. yüzyıldan itibaren yazarlar eserlerinde yayıncılarından söz etmeye başlamışlardır. Kitap dağıtımının Helenistik Çağ'da geliştiği, bu çağda büyük kitaplıkların kurulmasından anlaşılmaktadır (DEMİRİŞ 2002).

Kitabın herkesin ulaşabildiği ve her konuda kitabın yayınlanıp okuyucuya sunulabildiği bir aşamaya gelinebilmesi için ise, daha uzun yüzyıllar beklemek gerekmiştir.

4. KÜTÜPHANELER

Kütüphaneler, tarihin her döneminde bilgi ve belgelerin toplandığı, korunduğu ve düzenlenerek kullanıma sunulduğu merkezler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kütüphane ya da belge-bilgi merkezinde bulunan kitap, kitapçık, süreli yayın, kitapdışı belge, elektronik belge gibi bilgi taşıyan her türden belge, "derme" olarak adlandırılmaktadır (POŞUL 1999).

Kütüphanelerin ve kütüphane depolarının tarihsel gelişimine göz atarsak, kısaca şunları söyleyebiliriz:

4.1 ESKİÇAĞ KÜTÜPHANELERİ

Eskiçağ kütüphaneleriyle ilgili pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Elde edilen bilgiler de genellikle arkeolojik kazılar sonucu ulaşılan bilgilerdir. Bu kütüphaneler genel olarak kentın ortasında bulunan tapınakların bir bölümünü oluşturmaktaydı. Kütüphane, etrafı sütunlarla çevrili, zemini mermer, tavanı yaldızlı bir holden, ya da salondan oluşuyordu (ÖTÜKEN 1940).

Kütüphane bu çağda hem okuma salonu, hem de depo olarak kullanılmaktaydı. Kitapların tomarlar halinde, sütunların gerisindeki duvar oyuklarına yerleştirildikleri bilinmektedir (ALPAY 1973).

Genel olarak Eskiçağ'ın Yunan kütüphanelerinde büyük okuma salonları vardı. Okuma salonu ile kitap depolarının aynı yerde olduğu bilinmektedir. Yapıları hakkında bilgi edinilebilen ilk Yunan kütüphane örneklerinden biri olan Atina'daki Lykaion'un avlusunda bulunan Aristoteles'in kütüphanesinde bir "oikos" ile bir ziyafet ve bir de toplantı salonu olduğu bilinmektedir. İ.Ö. 3. yüzyılda kurulan İskenderiye Kütüphanesinde depo odaları bir "oikos"a bağlıydı. İskenderiye Musaion'una bağlı olan kütüphanede de büyük salon bulunmadığı bilinmektedir. Bergama Kütüphanesinde de bir okuma salonu vardır, ancak bu gösterişli bir salon değildir (YILDIZ 1985).

Helenistik Dönemde İskenderiye'de kurulan ve yukarıda sözü edilen iki büyük kütüphane, hem kendi kitap gereksinimlerini karşılamak, hem de satmak üzere eser kopyalamak için müstensih atölyeleri çalıştırıyorlardı. Yine bu kitaplıklarda bilginler eski metinleri gözden geçirirler ve bunlar üzerinde yazınsal eleştiri alanında çalışmalar yaparlardı. İskenderiyeli bilginler ayrıca, kitapların formatlarının belirlenmesi ve sayfa düzeni ile ilgili belirli ölçüler konulması, yazım kurallarının belirlenmesi konularında da önemli çalışmalar yapmışlardır (DEMİRİŞ 2002).

Eskiçağ'da Romalıların, Yunan dünyasından genel olarak hem kütüphane fikrini, hem de kütüphane salonunun yapım biçimini almış ve geliştirilmiş oldukları çeşitli kaynaklardan anlaşılmaktadır. Ancak, Romalılar bu konularda kendilerine özgü değişiklikler yapmışlar, örneğin Yunanlıların "oikos" ve depo odalarını birleştirerek yeni bir salon biçimi oluşturmuşlardır. Böylece Roma dönemi kütüphanelerinde, içinde ruloların bulunduğu geniş bir okuma salonu yanında küçük depo odaları da yer almaya başlamıştır (YILDIZ 1985).

Yunan ve Roma kütüphanelerinde başlangıçta okuma salonu ve depolar aynı yerde iken, bunların zaman içinde birbirinden ayrıldıkları görülmektedir (YILDIZ 1985).

Eskiçağ kütüphanelerindeki kitap rulolarını taşıyan raflar hakkında da yine ancak arkeolojik araştırmalar bilgi vermektedir. Fakat rafların genellikle ağaç malzemeden yapılmış olmaları nedeniyle yanma ve/veya çürümeleri yüzünden, bu konuda kesin yargılara varılamadığı bilinmektedir.

Kitap rulolarının dolap ve raflara konmuş olduğu konusunda antik kaynaklarda da bilgilere rastlanmaktadır.

Kaynaklardan ve kazılardan edinilen bilgiler sonucunda, kütüphanelerdeki kitap raflarının ağaç malzemeden yapılmış oldukları ve rafların tavana kadar çıktıkları kanısına varılmaktadır. Kitap ruloları bu raflara hava alacak biçimde yerleştirilmiş olmalıdır. Ayrıca bu rafların dikine bölümler halinde sıralandıkları bilinmektedir. Dolaplar ("*armaria*"lar) ise ya yapının bir parçası olarak yapı ile birlikte inşa edilmiş, ya da yapıya sonradan eklenmiş olmalıdır. Ruloların içinde bulunduğu dolapların ise, ruloları ışıktan korumak amacıyla kapaklı oldukları sanılmaktadır (YILDIZ 1985).

Ruloların ahşap raflarda ya da duvar oyuklarında ("*niş*"lerde), adları dışı gelecek şekilde ve iki sıra halinde durdukları, ruloların kimliğini belirten etiketlerin de rulolardan sarktıkları bilinmektedir.

Kütüphane katalogları ile yerleştirme düzeni arasında ilişki bulunduğu da düşünülmektedir (YILDIZ 1985).

4.2 ORTAÇAĞ KÜTÜPHANELERİ

Ortaçağ kütüphaneleri genellikle süslemeden uzak bir salondan oluşmaktadır. Bu salona, sağlı sollu iki blok oluşturacak şekilde okul sıralarına benzeyen rahleler yerleştirilmiştir. Bu sıraların oturacak yerleri de bulunmaktadır. Rahlelerin üzerinde, rahlelere zincirlerle bağlı kitaplar bulunmaktadır. Rahlelerin işlevi, hırsızlığı önlemekten çok, kitapların yerlerinin değiştirilmesini önlemektir. Çünkü aynı konuya ilişkin kitaplar belirli sıralar üzerine konulmaktadır. Yani düzenleme sistematiktir (ÖTÜKEN 1940).

Ortaçağ'daki manastır, kolej ve üniversite kütüphaneleri, rahle sisteminin tipik örnekleridir. Bu dönemde kütüphanelerde ayrı bir depo bölümü olmadığı gibi, yönetim bölümü diye bir şey de bilinmemektedir.

Bu sistem, Rönesans'tan sonra yerini Barok salon kütüphanelerine bırakmıştır.

4.3 BAROK DÖNEM KÜTÜPHANELERİ

Barok salon kütüphaneleri Rönesans'tan biraz sonra ortaya çıkmaya başlamış ve 19. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir. Bu dönem kütüphanelerinde yönetim bölümü, depo ve okuma salonu bir arada, gereğinden fazla geniş bir salon içinde bulunmaktaydı. Bu salonlarda süslemeye son derece özen gösterilmekte, tavan yaldızlı ve yağlı boya resimlerle, duvarlar gösterişli tablo ve heykellerle süslenmekteydi. Ortada ve yanlarda süslü kitap depoları ve camekânlar bulunmaktaydı. Bazen galeri ile salonun sağ ve sol taraflarına kitap dolapları yerleştirilmekteydi. Bu salonlar daha çok müzeyi andırmaktaydı. Bu kütüphanelerde bugünkü pratik kütüphane hizmetlerine cevap veremeyecek dağınık bir yerleşme tarzı söz konusuydu (ÖTÜKEN 1940).

4.4 MODERN KÜTÜPHANE DÖNEMİ

Derme sayısının artması ve buna bağlı olarak da ayrı derme depolarının oluşturulması zorunluluğu, salon kütüphanelerinden modern kütüphanecilere geçişi başlatmıştır.

Kütüphane binaları için yeni bir dönemin başlaması, 19. yüzyıl başlarına rastlar.

Modern kütüphaneler, eski salon kütüphanelerinin aksine, yararlanılma bölgelerine ve yönetim bölümlerine ayrılmış bulunuyordu (BAYSAL 1992).

Matbaacılığın ilk dönemlerinde basılan kitap sayısının sınırlı olduğu bilinmektedir. Ancak zamanla yıllık kitap üretiminin artmasıyla, kütüphanelerin kitap mevcutlarını okuma salonlarındaki sınırlı yerlere sığdırma olanağı da kalmamış, bu nedenle ayrı depoların oluşturulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıl başlarından bu yana yapılan kütüphane binalarında bu nokta göz önünde bulundurulmuştur. Depoların ayrılmasıyla birlikte kütüphanelerde yönetim için de ayrı yerler tahsis edilmeye başlanmıştır (ÖTÜKEN 1940).

20. yüzyılda yapılan kütüphanelerde ise yerin altında ya da üstünde birden fazla katlı depolar ortaya çıkmıştır. Bu depolarda amaç az yere çok yayın sığdırmaktır.

Endüstrileşme, refah düzeyinin yükselmesi ve eğitim olanaklarının geniş çevrelere yayılması, bilimsel bilginin hızla artmasına, araştırmanın yaygınlaşmasına ve yayın üretiminin bugüne kadar hayal bile edilememiş bir düzeye yükseltilmesine yol açmıştır. Kütüphaneler 20. yüzyıl boyunca önceki yüzyıllarla kıyaslanamayacak bir atılım yapmışlardır (BAYSAL 1992). Bütün bu gelişmeler de kütüphaneleri, kütüphane depolarını ve kütüphaneciliği çok önemli bir hale getirmiştir.

Özellikle günümüzde kitap dışı belgelerin biçimlenip tür olarak artması da, geleneksel yapı ve biçimden farklı depoların oluşmasına neden olmuştur.

5. TÜRKLERDE KÜTÜPHENECİLİK VE GELİŞİMİ

Türklerin dokuz yüzyıllık bir kütüphane geleneği bulunmaktadır. Türk kütüphaneciliğinin tarihsel kökleri Ortaçağ İslâm Uygarlığı kütüphane örneklerine bağlı olarak değerlendirilmektedir. İslâmiyet öncesindeki dönem ise, Uygur Türklerinden kalma çok zengin yazmaların varlığının bilinmesinin dışında, henüz aydınlatılmamış bir dönem olarak bilinmektedir (BAYSAL 1992).

5.1 OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ

İlk olarak Anadolu Selçukluları, sonra Beylikler, daha sonra da Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde kütüphane kurma gayretlerinin aralıksız olarak sürmesi, bugün hâlâ yazma eser kütüphanelerinde sözü edilen dönemlere ait pek çok kitabın bulunması, bu dönemlerde kitapların özenle korunduğunu ortaya koymaktadır.

Gerek Selçuklu Devletleri, gerekse Osmanlı İmparatorluğu, Ortaçağ İslâm Uygarlığı içinde yer almışlardır. Ortaçağ İslâm Uygarlığı çerçevesinde kütüphaneler, devlet bütçesi ile değil, özel vakıflar kanalıyla oluşturulan ve sürdürülen kuruluşlar olmuşlardır (BAYSAL 1992). Osmanlı İmparatorluğunda, medreselerin, müderris ve öğrencilerin, mahallelerde de mahalle halkının kitap gereksinimlerini karşılamak için yapılmış vakıf kütüphaneleri bulunmaktaydı.

Vakıf kütüphaneleri 17. yüzyılın ikinci yarısı ortalarına kadar ya cami, türbe, tekke gibi kurumların içinde, ya da külliyelerde yer almış, buralarda kitaplar bir köşeye konulan dolaplar içinde korunmuştur.

İstanbul'da bağımsız bir binaya sahip ilk kütüphane, 1678 yılında Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın kurduğu Köprülü Kütüphanesidir. Köprülü Kütüphanesiyle başlayan başlı başına kütüphane binaları yapımla, önceden tek bir okuma salonundan oluşan kütüphaneler, artık çok mekanlı olmaya başlamışlardır (ERÜNSAL 1991).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulmuş irili ufaklı yüzlerce kütüphane 19. yüzyılda çözülmeye başlamış, bunun üzerine devlet özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında, aydınların da desteğiyle kütüphanelerde "ıslah" hareketine girişmiştir. Alınan önlemler sonucunda, "Kütüphane-i Umumi" adı ile yeni bir kütüphane türü ortaya çıkmıştır. 1876-1923 yılları arasında kurulan kütüphaneler bu özelliği taşımaktadır (ALPAY 1976).

5.2 CUMHURİYET DÖNEMİ

Cumhuriyet döneminde, 03.03.1924 tarihinde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile öğretimde birlik sağlanarak milli eğitim düzeni kurulmuş, bunun sonucunda vakıf kütüphanelerindeki kitaplar Milli Eğitim Bakanlığının denetimine verilmiştir. 30.11.1925 tarihinde çıkarılan Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması, Türbedarlıklarla Bir Takım Unvanların Kaldırılması Hakkında Kanun ile de, bu gibi yerlerdeki eserlerin Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kütüphanelere devredilmesi sağlanmıştır. Bu arada Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan İstanbul'daki irili ufaklı birçok kütüphane de üç büyük kütüphane çevresinde örgütlenmiştir. Bunlar Süleymaniye Kütüphanesi, Millet Kütüphanesi ve Beyazıt Devlet Kütüphanesidir (BAYSAL 1992).

Cumhuriyet'in ilk 15 yılı, toplumun yeni baştan kuruluş ve geliştirilmesi çabalarına paralel olarak kütüphanelerle de yakından ilgilenilen bir dönem olmuştur. O yıllarda kütüphanelerin toplumsal gelişime ve eğitime vereceği desteğin önemine yürekten inanılmış, 1923-1938 dönemi

halkevi kütüphaneleri, halk kütüphaneleri, üniversite ve okul kütüphaneleri gibi yeni kütüphane türlerinin ve milli kütüphanenin ortaya çıktığı ve kuruluş çalışmalarının başladığı yıllar olmuştur (ALPAY 1976).

6. KÜTÜPHANELERDE DEPOLAMA VE YERLEŞTİRME

6.1 DEPOLAMA SİSTEMLERİ

Kütüphanecilik açısından depolama, kütüphane dermesinin, yani her türlü bilgi ve belgelerin koruma ve kullanma açısından uygun koşullarda yerleştirilmesi işlemidir (GUINCHAT/MENOU 1990).

Tarihsel gelişim içinde kütüphanelerde birbirinden farklı depolama sistemleri ortaya çıkmıştır ve bunlar (1) açık depo sistemi (2) kapalı depo sistemi olmak üzere iki ana başlık altında toplanabilir (POŞUL 1999).

6.1.1 Açık Depo Sistemi

Açık depo sistemi, kütüphanelerin tüm yayınlarını açık raf düzeni ile kullanıcıya sundukları depolama şeklidir. Kullanıcı aradığı yayını depodan kendisi gidip alacağı için, yerleştirmenin konulara göre yapılması gerekir.

Açık raf düzeni ise, kütüphanede bulunan yayınların hepsinin ya da bir kısmının herhangi bir engel olmadan kullanıcıya sunulmasının sağlandığı raf düzenine denilmektedir. Bu düzende okur ile yayın arasında bir engel bulunmadığı için, okurun aradığı yayınların yanında ilgisini çeken başka yayınlara rastlama şansı fazladır. Bu nedenle açık raf düzeni, kütüphanelerin kullanım yoğunluğunu arttırmaktadır.

Bununla birlikte açık depo sistemi ve açık raf düzeni, çok fazla yere, iyi bir denetim sistemine, sık sık denetim ve sayım yapılmasına gerek gösterdiği için çoğu durumlarda sakıncalıdır.

6.1.2 Kapalı Depo Sistemi

Kapalı depo sistemi, kütüphanelerin yayınlarını kapalı raf düzeni ile kullanıcıya sundukları depolama şeklidir. Açık deponun tersine, kullanıcı aradığı yayına doğrudan doğruya kendisi değil, kataloglar aracılığıyla ulaşabilir.

Bu sistemde kütüphaneci, derme ile kullanıcı arasında bir aracı görevi yaptığından, düzenlemenin seçiminde fazla sorun çıkmaz. Yerleştirme konusal olabileceği gibi, geliş sırasına göre de olabilir.

6.2 YERLEŞTİRME SİSTEMLERİ

Kütüphanelerde dermenin zamanla artması, aranan yayınların bulunması ve isteklerin karşılanması konusunda bir takım güçlüklerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve bunun sonucunda yerleştirme sistemleri geliştirilmeye başlanmıştır.

Günümüzde üç türlü yerleştirme sisteminden söz edilmektedir:

1. Sağlama sırasına göre yerleştirme
2. Sistematik (konusal) yerleştirme
3. Kabaca (ana konulara göre) yerleştirme.

Bu sistemlerden herbirinin kimi üstünlüklerinin yanı sıra kimi sakıncaları da vardır. Bu sistemler içinde uygulama farklılıkları da söz konusudur.

Sağlama sırasına göre yerleştirme, yayınları kütüphaneye girerken aldığı numaraya göre depolardaki raflara yerleştirme düzenidir. Daha çok, hızlı gelişen ve kapalı depo yöntemleriyle çalışan kütüphanelerde kullanılan bir sistemdir.

Sistematik (konusal) yerleştirme, hazır bir sınıflandırma sistemine bağlı kalınarak yapılan yerleştirmedir. Sistem, konu yönünden birbiriyle ilgili yayınların gruplar halinde yerleştirilmesi esasına dayanır. Genellikle açık raf düzeni ile çalışan kütüphanelerde kullanılan bir sistemdir.

Sistematik yerleştirme, daha çok küçük ve derme sayısı az olan kütüphanelerle okul ve halk kütüphanelerinde yaygın olarak kullanım alanı bulmaktadır.

Kabaca (ana konulara göre) yerleştirme sisteminde, sistematik yerleştirme düzenindeki gibi bir mantıksal sıralama yoktur. Bu sistem, sistematik (konusal) yerleştirmenin yarattığı yer sorununu ve raflarda kaydırma yapmayı engellemek üzere kullanılır. Sistemde ana konular, kütüphanenin niteliğine göre belirlenir.

7. KÜTÜPHANELERDE YER ALAN BELGELER

7.1 BELGE TANIMI

Yazılı, resimli, plastik, akustik, göze ve kulağa yöneltilmiş öğretici ve duyurucu yayınların hepsine de belge denir. Araştırmaya, incelemeye, öğretmeye ve belgelendirmeye yarayan her yayın bir belgedir. Bu nedenle kitaplığın elinde bulunan bilgi ve düşünce taşıyıcılarının hepsini belge olarak adlandırmak mümkündür (ALPAY 1973; BAYSAL 1982).

Geniş anlamıyla yalnız yazılı belgelere, el yazmalarına, baskı ürünlerine ve mikro baskılara değil, zoolojik, mineral ya da antropolojik parçalara, paralara, müzelerin sergiledikleri sanat yapılarına da belge denir (BAYSAL 1982).

Kütüphaneci, belge bilim ve bilgi bilim uzmanları için ise belge (doküman), bilimsel bir bilgiyi içine alan, bilginin zaman ve uzam (mekan) içinde yayılmasını sağlayan, meslek uygulamalarında da kullanılan, elle tutulur, gözle görülür nesnedir (BAYSAL 1982).

Öte yandan belge, genel anlamda bilgiyi depolayan ve taşıyan bir kayıt, kütüphane tarafından sağlanan ve depolanan bir bilgi paketidir (ROWLEY 1996). Belge, bilginin somut taşıyıcısı ve insanlığın belleğidir (GUINCHAT/MENOU 1990).

Kıscacası belge, bilgi veren nesnedir. Kuşkusuz, başka kaynaklardan da bilgi edinme olanağı vardır, hatta bu bazı durumlarda zorunludur. Örneğin, bir konferansa ya da toplantıya katılarak, bir sergiyi dolaşarak, radyo ve/veya televizyon yayınlarını izleyerek de bilgi edinilebilir. Ancak, bütün bu kaynaklar da verdikleri bilgileri çeşitli belgelerden elde etmektedir.

7.2 BELGE TÜRLERİ

Günümüzde belge türleri, teknolojik gelişmelere paralel olarak, kitap ve dergi gibi geleneksel yayınlar dışında, çok büyük bir gelişme göstermekte ve çeşitlenmektedir.

Belgeler (1) biçim açısından, (2) içerdikleri bilgi açısından, (3) ulaşabildikleri çevre açısından, (4) kullanıcı amacı açısından olmak üzere çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır.

En basit olarak belgeler (1) yazılı belgeler (kitaplar, dergiler, el yazmaları vb), (2) çizgisel belgeler (çizimler, şemalar, tablolar, haritalar, diyagramlar vb), (3) görsel-işitsel belgeler (plaklar,

ses bantları, filmler, saydamlar vb) şeklinde sınıflandırılabilir. Bunların ayrıntıları, bu yazının amacı dışında kalmaktadır.

8. SONUÇ

Bilgilerin depolanması gerçekte, bundan 50 000 yıl önce konuşma dilinin bulunması ile başlayan bir sürecin devamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç, 5-6 bin yıl önce yazının bulunup tarihsel döneme girilmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır (YÜCEL 1997).

Yazılı kayıtların kullanılmaya başlandığı tarihsel dönemde insan, düşüncelerini, duygularını, inançlarını ve genel olarak belleğinde bulunanları, yazı denilen simgeler bütünü kullanarak nesnelendirdikten sonra, doğal olarak bu nesnelere düzenlenmesi ve depolanması da önem kazanmıştır.

İnsanlık tarihinde yazı gereçlerinin, bu arada kâğıdın ve kitabın bulunması, gelişmenin başlıca öncülüğünü yapmıştır.

Günümüzde kitapların yanısıra kitap dışı belgeler de büyük bir hızla gelişip çeşitlenmektedir. Kitap dışı belgeleri, "geleneksel bilgi taşıyıcı kâğıtlar dışında, ayrı yöntem ve araç-gereçlerle üretilip kullanılan, özel ortam ve koşullarda depolanan, daha çok birden fazla duyuya yönelik olan bilgi taşıyıcıları" biçiminde tanımlayabiliriz (KESEROĞLU 1992).

Giderek çeşitlenen ve üretimi hızla artan bilgi-belge taşıyıcılarının kütüphanelerde ve belge-bilgi merkezi depolarında düzenli ve her zaman yararlanmaya hazır biçimde bulundurulmasının önemi her geçen gün artmaktadır.

Bilgilenmek ya da bilgi sahibi olmak, "belirli bir durumu analiz edebilme, yönetsel ve siyasal sorunlara çözüm bulabilme, hemen her alanda sağlıklı kararlar alabilme yeteneğine sahip olmak" anlamına gelmektedir. Daha çok bilgilenme, doğal olarak daha doğru kararlar verilebilmesine etki edecektir. Bu kararlar sonucu yapılacak doğru seçimler ise bir sektörün, bir kurumun ya da bir ülkenin kaderini belirleyebilecektir.

Bilim, bilgi ile beslenmektedir. Bilimsel bilgi, belirli bir yöntem ve teknikle oluşturulmuş bulunan ve yeni bilgilerin oluşmasını destekleyen temel güçtür. Bilimsel bulguların ortaya çıkarılabilmesi için de, günümüzde enerji kadar önemli bir kaynak olarak görülen bilginin ve bilgi birikiminin, toplumun kullanımına sunulması gerekmektedir.

Bilimin, teknoloji ve gelişmenin varlık nedeni olduğu, teknolojinin de bilimin gelişmesinde önemli bir etken olarak bir döngü oluşturduğu bilinmektedir. Günümüzde kütüphaneler, artan bilgiyi ve dolayısıyla belgeyi kontrol altına alabilme, gelişmeye daha etkin katkıda bulunabilme ve yararlandırmayı en üst düzeye çıkarabilmek için hizmet veren kurumlardır. Belgelerden oluşan bir kütüphane dermesi, bilgi, eğitim-öğretim, araştırma ve üretim için yapılmış pahalı bir parasal ve yoğun bir zihinsel yatırım anlamına gelmektedir (POŞUL 1999). Karşılığı çok uzun vadede alınabilen bu yatırımın en iyi şekilde değerlendirilebilmesi, eğitilmiş ve bilinçli bir kütüphane yönetiminin ve yine bilinçli, belge ve bilgiye saygılı okurların varlığına bağlıdır.

KAYNAKLAR

- AINSWORTH, J.H. (Çeviri: HUŞ, S.) 1962: Asırlar Boyunca Kâğıt. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü.Yayın No. 988, O.F.Yayın No. 86, İstanbul.
- ALPAY, M. 1973: Kütüphanecilik Terimleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- ALPAY, M. 1976: Harf Devriminin Kütüphanelere Yansıması. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- ANONİM 1994: Ana Britannica. Cilt 19. İstanbul.
- BASS, A.; BASS, G. 1992: Ulu Burun - 3400 Yıllık Enkaz. İlgi, Sayı 71.
- BAYSAL, J. 1982: Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar, Araçlar, Yöntemler. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- BAYSAL, J. 1992: Kitap ve Kütüphane Tarihine Giriş. Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi Yayını, İstanbul.
- BOSSERT, H.T. (Çeviri: ALKİM, U.B.) 1952: Hititler'de Yazı Malzemeleri ve Yazı Aletleri. Belleten, Cilt XVI, Sayı 61. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- DEMİRİŞ, B. 2002: Eskiçağ'da Kitap. Anadolu Araştırmaları XVI. İ.Ü.Edebiyat Fakültesi, Üniversite Yayın No. 4317, İstanbul.
- ERÜNSAL, İ.E. 1991: Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluşundan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- GUINCHAT, C.; MENU, M. (Çeviri: TANER, S.) 1990: Bilgi ve Dokümantasyon Çalışma Tekniklerine Genel Giriş. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- GÜRBOY, B. 2000: Kâğıdın Tarihçesi. Laminart, Sayı 8, Haziran-Temmuz 2000.
- HUNGER, H. (Ed.) 1988: Die Textüberlieferung der antiken Literatur und der Bibel. 2. Baskı. Deutscher Taschenbuch Verlag, München.
- KESEROĞLU, H.S. 1992: Çizgisel Belgeler. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphane Dergisi, Belge-Bilgi Kütüphane Araştırmaları, Sayı 3.
- KOCABAŞOĞLU, U.; BULUTGİL, A.; ÇİLOĞLU, F.; BİNBAŞ, İ.E.; ŞEKER, N. 1996: SEKA Tarihi. Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi. Ankara.
- LABARRE, A. (Çeviri: ÜSTÜN, G.) 1994: Kitabın Tarihi. İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖTÜKEN, A.C. 1940: Bibliyotek Bilgisi ve Bibliyografi. İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- POŞUL, S. 1999: Kütüphane ve Belge-Bilgi Merkezinde Derme Depolaması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ROWLEY, J. (Çeviri: KARAKAŞ, S.; CAN, H.Ü.; YILDIZELİ, A.; KAYIRAN, B.) 1996: Bilginin Düzenlenmesi-Bilgi Erişime Giriş. Türk Kütüphaneciler Derneği Ankara Şubesi Yayını, Ankara.
- THOMPSON, E.M. 1912: An Introduction to Greek and Latin Palaeography. Oxford.
- YILDIZ, N. 1985: Eskiçağ Kütüphaneleri. Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- YILDIZ, N. 1993: Eskişehir'de Deri Kullanımı ve Teknolojisi. Marmara Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- YÜCEL, F. 1997: Bilgi Teknolojileri ve Ulusal Bilgi Ağı. Kütüphane Haftası Bildirileri. Türk Kütüphaneciler Derneği Ankara Şubesi Yayını. Ankara.